

DRVO ZA RASPEĆE

Ko zna koji već pokušaj da napiše ma kakvu knjigu upravo se izjalovio Nikoli Raduloviću. Taj nebrojeni put knjiga je trebalo da bude o drvetu za vešanje u srpskim krajevima. U rukama su mu samo razvaline od celog tog rada ili bi tačnije bilo reći suvo granje i iscepano deblo, a od žila ništa, jer moguće je da sadržaj dela nije valjano ni ukorenio. Pitao se Nikola zašto ga privlače strašne stvari. Stvari u kojima je zlo neprikriveno. Mora biti da je kao dete bio tužno stvorenje, zatrovano osećanjem napuštenosti, i da u njemu ima nekog urođenog mraka. A kad dođe do toga da hoće da ih ispiše, te stvari pune zla, one mu se razaspu između prstiju. Onda više nije načisto da li on zapravo sakuplja prašinu ili pepeo, jer uvek mu samo to ostaje na dlanu, pa se i taj prah, dok ga zagleda, razveje pod njegovim dahom.

Sakupio je ogromnu građu. Nije mu se činilo u redu da počne s neba pa u rebra. Da bi dospeo do srpskih slučajeva i valjano ih razumeo u svim okolnostima, krenuo je, razume se, od Isusa Hrista, iako je razapinjanja bilo i daleko pre Isusa. Sačinio je katalog javnih usmrćivanja bez ikakvog suda ili samo sa sudom sluđene gomile podjarene razlozima kojima ih čelnici zadoje. Premišljao se da li da navodi i ostale razloge, jer razloga za javno ubijanje, kad je to nekome u interesu, uvek ima tušta i tma. Zaključio je da nijedan ne bi smeo da izostavi, i tako se njegov katalog silno uvećao. Slutio je da će se tako naći na putu kojem nema kraja i da knjigu nikad neće okončati. Zato je pokušao da se ograniči barem u pogledu materije korišćene za usmrćivanje. Zbog krsta na Golgoti, zastao je na drvetu. Lomače su paljene i gorele su na cepanicama. Vešala dizana od drvenih greda. A zatim živo drveće! Ono koje vidimo na trgovima, u šumarcima, pokraj drumova, na vrhu brega, a često je za linčovanje birano upravo usamljeno drvo koje se izdaleka može ugledati. Nikola je našao da je drvo povlašćeno u istoriji nasilne smrti, te da je drvo za vešanje u neku ruku prirodan i nezaobilazan simbol u razvitku narodne svesti. Pomislio je šta bi samo drvo reklo kad bi bilo u stanju da nam kazuje nešto i odlučuje o svojoj sudbinskoj upotrebi koja mu je u rečenu svrhu bila namenjena. Ako bi i moglo da nam se svojim lisnatim rečima obrati, mi ga ne bismo razumeli. Verovatno bi se ono ubrzo naprosto osušilo i slomilo. Može lako biti i da greši u pogledu drveća. Kad je živo, ono svakako raspolaže i svojim jezikom. Verovatno je to neki izuzetno tihi jezik, sav od šuštanja i šumorenja. Vetar raznosi poruke s jednog drveta ostalom drveću. To su znakovi, možda čak i reči. Taj jezik bismo obavezno morali da naučimo, baš kao što učimo žive i mrtve strane jezike kojima ljudi govore ili su ih govorili.

Nije Nikola vodio računa o vremenu, jer uložio je godine, najmanje dve ili tri, u svoje istraživanje, ali zamislio se kad je, u popisu slučajeva sa svojim komentarima, stigao do poslednjeg s kojim je bio u prilici da se i lično upozna.

U kraju na jugu Šumadije bilo se pročulo za nekog Argentinca koji je onomad bio razapet. Njegovi su ga prikucali na krst. Takve vesti kod nas stižu sporo, ali kad jednom doteku ovamo, držimo ih neprestano u glavi. Govorilo se da je Argentinac tako spasao sve žitelje svog sela od Sudnjeg dana. Najviše je tim događajem bio opčinjen sredovečni

Krstivoj Crkvenjakov zvani Kujo, iz Loćike, jednog od tridesetak sela u Levču, poznatog po najboljoj zelenoj salati. Čuo je za njega još u ranoj mladosti. U kragujevačkim nedeljnim novinama nedavno je govorio o tome. Pošto je bio drvoseča i tesar, opširno se upustio u razmatranje pitanja od kog je drveta bio otesan krst na kojem je taj mučenik, negde u južnoameričkoj pampi, u mukama navodno izbavio saplemenike od Strašnog suda. Tako je i Nikola saznao za Kuja, pa nije oklevao da potraži Šumadinca i još ponešto izvuče iz njega o drvetu najboljem za krst.

Kao dobar istraživač, nepobitno je ranije utvrdio Nikola da je drvo korišćeno za krst na kojem je Isus iz Nazareta spasavao svet bilo od borovog debila. Ipak, osnovano je misliti i da je u pitanju bilo maslinovo drvo, ali ono ne raste visoko, pa ni stablo ni grane ne bi bile baš najpogodnije. U kraju oko Jerusalima bilo je i dosta hrastova, znatno zgodnijih za krstove. Da su Hrista pitali koje bi drvo želeo za svoj krst, on bi bez kolebanja izabrao smokvino drvo. Govorio je on često o smokvi, tvrdeći da je mnoge stvari naučio upravo od smokve. I priče su mu bile poput semenki u smokvinom plodu. Krst od smokvinog drveta, na Golgoti, e to bi bio pravi ukras, nova Vavilonska kula, i dokaz Isusove dosetljivosti. Ne bi onima koji su mu tobože sudili niti onima koji su izabrali ulogu onih što će ga razapeti nikako pošlo za rukom da nađu majstora sposobnog da od kvrgavog, pogurenog i mekog smokvinog drveta isteše valjan i stabilan krst, koji se ne bi ugnuo i polomio pod čovekovim teretom. Tako bi Isus, uz hleb i vino, morao da čeka i čeka, možda i ceo život, da mu se sačini krst koji je izabrao i koji mu dolikuje. Tavorio bi i nikad ne bi uskrsnuo. Otac bi ga zaboravio. Svečanost raspeća bila bi beskonačno odlagana. U tom bi slučaju postojala i mala nezgoda, naš Spasitelj ne bi dozreo i svet ne bi bio spašen.

Nikola je voleo smokvu, a zastupao je bor. Ali Kujo je spominjao u novinskom članku i druge vrste drveta. Vredelo bi saslušati njegovo podrobnije objašnjenje, očito je bolje upućen, pomislio je Nikola i odvezao se do Rekovca gde će u opštini dobiti adresu traženog tesara. Našao je kuću, na rubu šume podno Juhora, znatno udaljenu od naselja.

Mora biti da je Kujo Crkvenjakov bio vatreni vernik. Zato je i sam naumio da uradi nešto slično onome što se zbilo s argentinskim gaučom, a što bi bio i nesumnjiv dokaz da je njegova na iskustvu zasnovana pretpostavka ispravna. Kujo je u novinskom članku naveo i ime tog gauča, Nunjo.

Kad je Nikola došao u posetu Kuju, prvenstveno da bi porazgovarao o vrsti drveta najboljeg za vešanje, sa žaljenjem je ustanovio da je zakasnio. Prošao je kroz venjak od vinove loze i zatekao je Kuja na krstu. Muškarac je bio kršan, u punoj snazi, nesumnjivo bez ozbiljnijih bolesti. Još je bio živ. A razapeo se prethodnog dana. Jaukao je ispod glasa. Da je Nikola i pokušao da ga skine s krsta, premda nigde u blizini nije video lestve, ne bi uspeo, a razapeti Kujo mu je, kroz jauke, gromkim glasom, kao da zapoveda, govorio da to i ne pokušava. Želi da umre na krstu. Ali zašto na krstu? Zato što je to najbolnija smrt. I dušu je dala, promrsio je Kujo kroz krvave mehure koji su počeli da mu izbijaju na usta, za istinsko razmišljanje. Blago rečeno, čudnovato objašnjenje, pomislio je Nikola. Pošto ga nije baš shvatao, terao je dalje po svome. Nema strašnije muke od krsta, smišljena je baš za pobunjenike. A ne lomača ili odsecanje glave, bez imalo samilosti iskušavao je Nikola razapetog. Na krstu duže traje, progrcao je Kujo, gušeći se, a onda je prestao da jauče i jako zagrizao usne u znak potvrde da mu je želja iskrena. Zaista ništa ni-

je bilo bolje od umiranja na krstu, pa i za razmišljanje ako je verovati ovom samorazapetom, ništa bolje barem za ismevanje kažnjenog, pa su prolaznici mogli da se nagledaju muke i nauče da budu poslušni, jer ih inače čeka ista surova sudbina, čutke je zaključio posetilac. Krstovi s golim razapetim telima nalazili su se na trgovima, jasno vidljivi na vrhu brega i uz prometne drumove. Uprkos krvi koja bi mu povremeno iz pluća navirala na usta, neka posetilac ne misli, nekako je Kujo uspeo da izgovori, da se svake noći, na slamarici, licem prema zidu, nije očajno molio da ga promine ova užasna i kleta sudbina. Ali u isti mah želja mu je bila da završi na krstu, na pravoj strani u ratu između dobra i zla, prkoseći Satani, i da tako u stopu prati Isusa, Sina božjeg, rekao je razapeti. Zašto, pitao ga je Nikola. I na to mu je mučenik odgovorio, računao je da će tako ceo ovdašnji narod spasti od pakla – narod koji je već osuđen, mada to još ne zna, procedio je mučenik kroz zube, gotovo kao svoje zaveštanje. Smatrao se neumoljivim borcem protiv Satane, a čin koji je preduzeo bio je najviši čin te borbe protiv zla. To je čin nevinog osuđenog na smrt, osuđenog a da se nikad nije našao pred sudom. To je čin usred poraza, ali zato ne manje i još istrajnije u prilog oslobođenju od vlasti tame. Kujo je mogao biti vidovit. Video je kraj, ali nije želeo da odustane. Za njega raspeće nije završna katastrofa u ratu protiv zla, nego samo još jedan deo plana, jer rat se nastavlja. Kraj je zapravo prividan. „Rođen sam i postojim samo zbog krsta”, reći će naposljetku Kujo već nerazgovetno.

„A ti, šta će biti s tobom? Bićeš mrtav. Ako ne danas, onda sutra. Izdahnućeš.”

„Ne, biću živ. Još življi. Na nebu. Bog će me čuvati i dozvati sebi. Sedeću pored našeg slatkog Hrista, s njim piti vino i lomiti hleb. Ili ću makar ležati u grobnici pored Svetog groba.”

„To je svetogrđe.”

„Ne, to je dobra vest o istini”, ubeđeno je prokrkljao Kujo.

Nikola nije odoleo da raspetom Kuju ne postavi i pitanje neumesno u tom trenu. Kad je neko rođeni istraživač, ne bira trenutak za svoje moguće otkriće.

„Od kog je drveta? Tvoj krst.”

„Od pravog”, bez oklevanja je razapeti odgovorio kao da je već odavno znao šta će ga Nikola pitati.

„Nije borovina, nije jelovina, pa ni hrastovina, ni kesten. Čak ni bagrem od čijeg drveta je, prema Bibliji, načinjen jevrejski zavetni kovčeg s originalnim Mojsijevim zapisom Deset zapovesti koje mu je lično Bog naložio na uho. Vidim da je tamo, iza pilane, i lepa maslina. Ali ni nju nisi hteo.”

„Dren, mada sam najpre hteo jasiku, jer joj lišće trepti i hipnotiše, ali joj je drvo suviše meko.”

Na Nikolinom se licu ogledala neverica. „Misliš da je Isusov bio drenovina?”

„Da i nisam znao, sad znam. U ranama i kostima. Upisuje se u mene.”

„Mora da si se teškom mukom od drena...”

„Bog mi pomogao da nađem jedan od četiri metra. Usred hrastovika. Tako je moralo. Isto sa Hristovim. Posle ovoga će Svevišnji još jedared prokleti dren da ne raste više ni u visinu, nikako preko dva metra, i biće još žbunastiji. Ja sam poslednji koga to drvo uzdiže na nebo.”

„Otesao si ga baš, nema prigovora, ravnoteža je, vidim, u dlaku”, insistirao je Nikola i dalje na praktičnoj strani razapinjanja.

Zaista je nedaleko od njih bio još jedan, neiskorišćeni posečeni dren. Od njega ni najbolji majstor ne bi mogao da sačini krst za razapinjanje žive vage, recimo, od sedamdesetak ili čak osamdesetak kilograma, a Kujo je možda imao i svih sto barem pre nego što je izveo samoraspinjanje. Neupotrebljeni dren ležao je poput ovećeg grma pored pokrivenih daščare, ali bez zidova. Kućna pilana s linijom za rezanje i obradu drvne građe. Bilo je još vreme cvetanja drene. Prvi proletnji dan. Pet latičnih listića bili su u vidu cvetnog krsta. Usred cveta, crvenkasta krunica nalik trnovom vencu. Možda je Kujo u pravu. Dren je kao izmišljen da bude izabrano drvo.

Iako je pred njim visio razapeti čovek,

polugo,

samo u belim, sad krvlju išaranim dugačkim gaćama, od tankog srpskog platna, s nogavicama podvrnutim do kolena,

bradat,

kršan,

ali munjevito omršavio tokom onoliko časova otkako je bio razapet,

s istaknutim rebrima i krvavim dlanovima i stopalima,

Nikoli se nehotice bila javila neprikladna misao. Kako je uspeo sam da se razapne? A ovaj, kao da mu je Svemogući došapnuo o čemu se Nikola pita, reče da je dobro platilo nadničaru, testerašu, zaveštao mu je napismeno i kuću, i pilanu, samo da mu ovaj pridrži klinove i prikuje desnu ruku koju nije mogao sam, pošto je njome ostale klinove zakucao. I da podigne krst na guvnu, u rupu koju je Kujo ranije iskopao, dovoljno duboku, te da nadničar potom, podigavši i gurnuvši krst s prikovanim telom u tu jamu, ovu zatrpa i dobro je ispuni pripremljenim šljunkom, peskom i zemljom. Nije to bio lagan posao, ali nadničar se pokazao kao vešt, te dovoljno snažan i iskusan. Zar nije u šumi tovario debela i unosio ih u pilanu? On, a ne Kujo. Zaista je krst s razapetim drvosečom stajao čvrsto. Videlo se da neće pasti. Solidno urađeno. Ali nije bilo trnovog venca na glavi. Onda je Kujo zakleo posetioca da nikome ne spominje nevinog nadničara koji je gazdi dobrodušno pomogao uz mali podstrek beznačajnog novca i jadnog nasleđstva gazdinog imetka.

Nikola se osvrnu. Izgleda da Kujo živi sam, nema nikog svog. Nadničara nije bilo. Mora da je poplašen pobeo. U ovoj ludosti je učestvovao, kako reče Kujo, ne iz pohlepe nego zbog nemaštine i gladovanja sitne dece, ali ga je na kraju, razumljivo, obuzeo strah i od ljudskog i od božjeg suda. Nikola je sekirom odvojio dužu granu sa posečenog drene, uklonio grančice s nje, u kući je našao stolnjak od platna, iscepao ga napola, i polovinu natopio, na česmi pred kućom, u hladnoj vodi koja mora biti da je dovedena odnekle od ozgo, s obližnjeg izvora. Podigao je tu vlažnu maramu i njome obrisao Kujovo čelo, a potom mu je stavio na usta. Kujo je zagrizao stolnjak, svukao ga sa grane i zadržao među zubima. Platno je popimalo rumenu boju. Nikola se potom zagledao u živu ogradu koja je krasila ulaz na imanje. Prišao je toj zimzelenoj živici i izabrao nekoliko grančica, pa ih s velikom pažnjom odlomio. Ispleo je venac. Ta zimzelen je s razlogom nazivana vatreni trn. Vrtlari ga često koriste za zaštitu bašta i okućnice. Ubod ga je naterao da promrmlja psovku i odmah, okrenuvši se put šume, zamoli za oproštaj zbog psovke. Stavio je desni

kažiprst u usta, sisao ga i ispljunuo sukrvicu. Na vrh drenove grane nakačio je venac, tako ga je podigao i smestio na pognutu Kujovu glavu. Nije li to bio čin sveca koji voli da svaka žrtva bude prinesena savršeno, bez greške koja prlja čistotu žrtve? Raspeti je malo digao glavu i, u znak zahvalnosti za ukazanu pomoć, nekoliko puta trepnuo nenadanoj dobroti ovog nepoznatog i neočekivanog posetioca. Može biti da je to prerušeni anđeo, nije bio daleko od te pomisli usred svoje muke. Oči su mu bile pune suza, ali pre će biti od bola koji je trpeo nego iz zahvalnosti. Ako hoće pravo da bude suđeno, njemu su dugovali zahvalnost, a on nikome. Nikola je odmahnuo rukom, i lagano i ćutke otišao. Posle desetak koraka se okrenuo i doviknuo „zbogom”. Šapatom je dodao, onako za sebe: „I hvaljen budi.” Ponovo je stavio nabodeni kažiprst u usta. U ispljuvku je još bilo krvi.

Uveče istog dana, posle dva i po sata vožnje, već kod kuće, u svom potkrovlju u kraju zvanom Crveni krst, Nikolu je najednom prošla svaka volja da dovrši rad o drvetu za vešanje. Nije mu se više nikad vraćao.

Zašto je potpuno odustao, ni sam nije shvatao. Nije se više osećao dostojnim za tu priču? „Još jedna propala stvar u mom životu”, rekao je sebi. „Nedopisana knjiga. Nije mi prva. Neće valjda biti ni poslednja. Kad bi zaista bila napisana, ne bi li naposljetku bila jedna od onih koje neminovno dolaze glave svome piscu? Najverovatnije bih u njoj i ja bio sahranjen.”

U kiosku je tokom najmanje dve nedelje, otprilike do Uskrsa, kupovao nekoliko važnijih dnevnih listova. Poručio je i kragujevački nedeljnik. O razapetom Kuju nije bilo vesti. I Isus bi, po svemu sudeći, da smo ga juče razapeli, bio prećutan. To je pomislio, ali nije bio siguran da li greši. Ljudi se ponekad, mada retko, baš retko, opiru tome kad ih neko podjaruje na zlo i postupaju vođeni dobrim srcem, bez ikakvih zlotvornih razloga.